

V. MOLNÁR LÁSZLÓ

THURY GYÖRGY PALOTAI ÉS KANIZSAI KAPITÁNYSÁGÁNAK TÖRTÉNETE

A „magyar Cid”-nek nevezett Thury György személye egyaránt elválaszthatatlan a 16. századi dunántúli törökellenes küzdelmekben kiemelkedő jelentőségű palotai és kanizsai vár történetétől. A történelmi emlékezet mélyrétegeinek felkutatásával jelen tanulmányunk arra vállalkozik, hogy felidézze a „nagy törökverő” pályafutásának két legizgalmasabb korszakát, tevékenységének palotai és kanizsai időszakát. „Összekötő láncszemként” egy rendkívüli életút szolgál, amely feltétlenül méltó az utókor figyelmére.

A palotai vár élén

A Hont megyéből származott Thury György életútjának legkorábbi szakaszát illetően csak meglehetősen hiányos adatokkal rendelkezünk. Óseiről tudjuk, hogy már az Árpád-korban jeles vitézek voltak: nagyapja, Thury Miklós, Mátyás király (1458–1490) seregében szolgált, és apja, Gábor is kimagasló hadiérdemeket szerzett.

Thury György a család három fiúgyermeké (testvérei: Farkas és Benedek) közül a legidősebb volt és a források szerint sohasem járt iskolába, így valószínűleg írni sem tanult meg. Az ő „iskolája” a végvári élet lett, ahol a hadi ismereteket és a korabeli vítézi szellemet igyekezett elsajátítani.¹

Tehetsége és rendkívüli ereje révén fényes katonai karriert futott be, hiszen az egykori újvári, drégelyi és sági (ahol Várdai Pál püspök szolgálatában állt) „huszár főlegényből” előbb lévai kapitány, majd Bars megyei főispán lett. Tudiuk róla, hogy 1552. augusztus 11-én, Jakusits Ferencsel együtt ő is részt vett Teufel Erasmus (a magyarok csak Ördög Rézmánnak nevezték) vezetésével a palásti csatában, ahol jelentős érdeme volt az olasz csapatok megmentésében. Ezt követően Podmaniczky Rafael meghívására a palotai vártartomány gazdasági ügyeinek irányítója, majd kapitánya lett.² Egyelőre, sajnos még nem ismeretes, pontosan mikor került Thury György Palotára, de az okleveles források alapján feltételezhető, hogy még 1554. október 17-e előtt.³

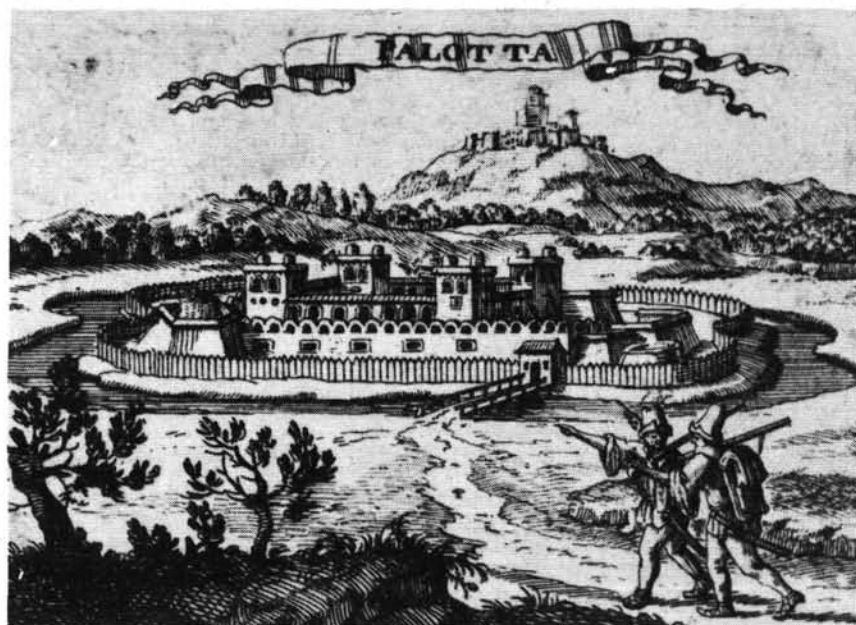
1. ábra. Miksa császár, Thury György és Schwendí Lázár. (Ismeretlen német mester munkája.)

Palota várának zilált anyagi helyzete és a fehérvári bég egyre ismétlődő támadásai kényszerítették a Podmaniczkyakat arra, hogy egy ízigvérig katonamester állítsanak a helyőrség élére. Így esett a választásuk a híres törökverő vitézre, Thury Györgyre, aki 1554 őszén Palotán el is foglalta hivatalát. Innen jelentette október 18-án: „... nem éjszakai félhomályban a török elfoglalta a várhoz tartozó megerősített palánkot és mind lovaink, mind hadiszereink és egyéb dolgaink a kezére jutottak, olyannyira, hogy egyeseknek közülünk . . . egyáltalán nem maradt lova”.⁴ Ezzel az akcióval a fehérvári törökök a portyázó harcokban élenjáró palotaiakra érzékeny csapást mértek, mivel az adott viszonyok között a lovak hiánya egy időre a vár egész őrségét megbénította.

Az 1550-es évek közepétől a palotaiakra is egyre nehezebb feladat hárult a törökellenes küzdelmekben, hiszen a mindennapos fegyveres harcok mellett az őrségnek egyre fontosabb szerepe lett az ellenség hadmozdulatainak, valamint készülődéseinek állandó szemmel tartása. A ne-

hez megpróbáltatások ellenére a várőrség zsoldhátraléka egyre nőtt és nem volt túlzás, amit ezzel kapcsolatban Thury György jelentett Podmaniczky Rafaelnek: „... ha ugyan is sem Nagyságod nem jön segítségünkre, sem fizetségünket meg nem adják, nem csak Nagyságod szolgálatára leszünk képtelenek, de még nagyobb szegénységre és koldusbotra jutunk.”⁵ 1559. június 29-én a király, meghallgatva a palotai vitézek panaszait, végre arról intézkedett, hogy a pozsonyi kamara haladéktalanul fizessen ki számukra 200 forintot, mivel a várőrség helyzete valóban rendkívül súlyos.

Podmaniczky Rafael 1559. február 9-i halálát követően a magyar kancellária és a kamara azonnal eljárást indítottak, hogy Palota várát a hozzá tartozó vártartománnyal együtt kincstári tulajdonba vegyék, s ennek végrehajtására Gregoróczy Vincét, valamint Gall Ádámot bízták meg. Thury azonban – Podmaniczky Rafaelnek tett esküjére hivatkozva – a várat nem volt hajlandó átadni és arra kérte a királyt, várja meg, amíg az özvegy őt kötelezettsége alól feloldja, s akkor Palotát az uralkodó kezére juttatja. A vár átvételének előkészítésére a magyar kancellária által kiküldött Gregoróczy Vince hamarosan összeállította Palota teljes leltá-

2. ábra. Palota vára. (Van der Nyport metszete, 1686.)

rát, amely szerint a bástyákat és a falakat akkor mindössze kilenc ágyú és 147 kézi lőfegyver védte.

Palota tulajdonosának megváltozását követően az őrség egy része el akarta hagyni a várat, ezért Thury György – akit az uralkodó továbbra is meghagyott kapitányi tisztében – 1559. április 22-i levelében az 5000 forint zsoldhátralék megfizetését kérte a királytól, mindezt azzal indokolva, hogy „... a várban levő gyalogosok nagy része kilép a szolgálatból, tehát helyükbe másokat kell fogadnom. Alázatosan könyörgök Felsőgednek, hogy az előírt összegnek legalább egy részét most megadni parancsolná, a többit pedig később Nyitra vármegye adójából... A vár nagy kiterjedésű, s így nagyobb őrség kell ide. Én a magam hasznát nem keresem, hiszen ha lehetne, kész volnék Felsőgednek 100 forintért is szolgálni. De mivel Palota vára a török torkában van, elegendő katonaság nélkül képtelen vagyok annak megtartására.”⁷

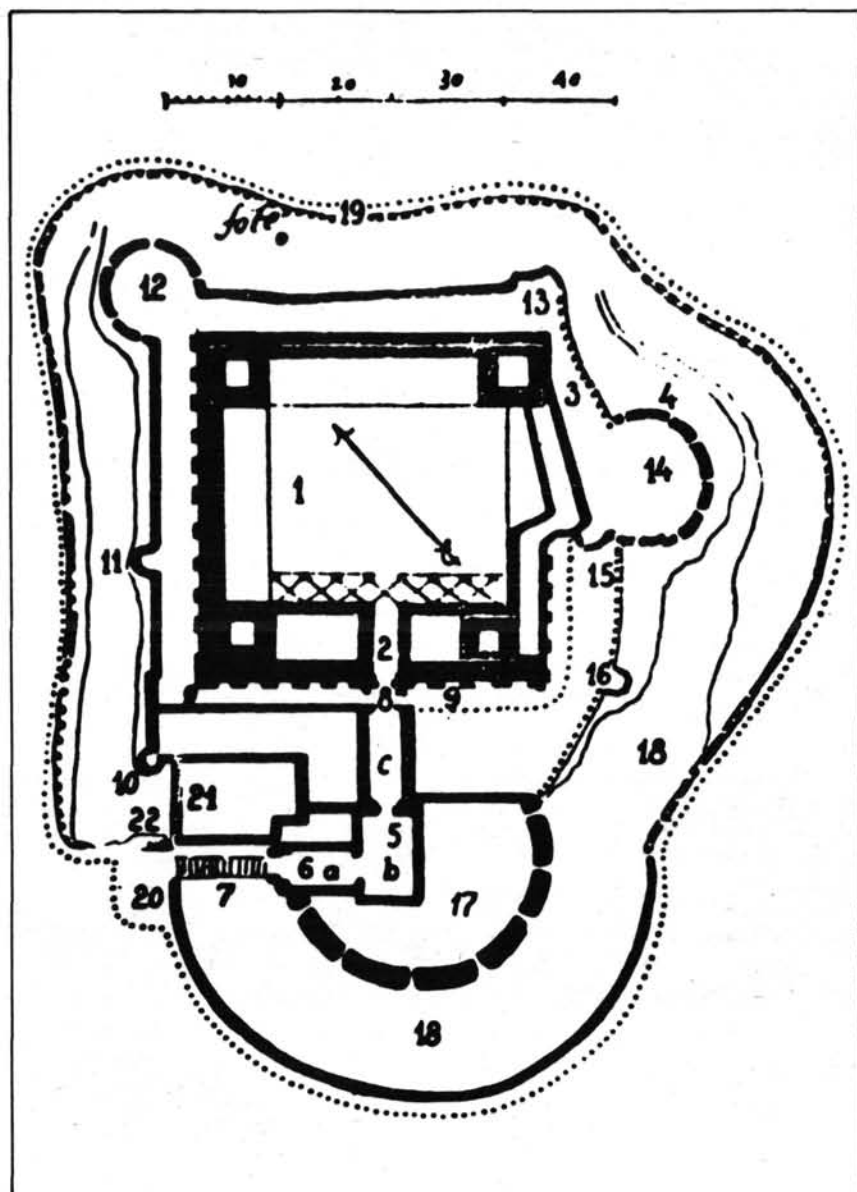
A fizetlenség miatt az udvar úgy igyekezett a helyzeten segíteni, hogy a várhoz tartozó falvakat az egyes jelesebb vitézeknek adományozta. Így kapta meg például Thury György Berhidát és Kajárt (ma: Balatonfőkajár), íródeákja, Alistály Márton pedig két hódoltsági falut, Papkeszít és Vinyolát.⁸ A fokozódó török veszélyre való tekintettel 1561-ben a bécsi Udvari Haditanács kénytelen volt kifizetni az évi 5000 forint zsoldjárdékot a várőrségnek, 1562-ben pedig 4000 forintnyi posztót és

1000 forint készpénzt küldött a számukra. Ezen kívül a sikeres portyázások és a kótyavetyék is rövid időre mérsékelni tudták a várbeli katonák nyomorát.

Az 1560-as évek elején a szomszédos török helyőrségek parancsnokai mindent megtettek, hogy akár csellel vagy katonai erővel bevegyék Palotát. A várat főként Hamza fehérvári bég szerette volna elfoglalni, akinek oroslánrésze volt az 1561-es és 1562-es Palota elleni támadásokban.

A Haditanács azonban mindezek ellenére mégsem vette komolyan Thury György állandó kérelmeit, amelyekben a zsoldhátralék további megfizetését sürgette az uralkodótól. Ezzel magyarázható, hogy végül a palotai kapitány megunt a reményte-

3. ábra. Palota várának alaprajza. (Giulio Turco 1569. évi felmérése nyomán.)

lennek látszó szélmalomharcot, s így 1565. december 3-án beadta a lemondását. A király egy időre még maradásra bírta, de Thury szilárdan elhatározta, hogy az első lehetséges alkalommal megváltik palotai parancsnoki állásától. Ezt azonban az 1566-os esztendő nagy török hadjárata és várfoglalásai egy időre elhalasztották, annál is inkább, mivel Arszlán budai pasa június 5-én 7–8000 fős seregével Palotát is ostrom alá vette. A törökök ugyanis arra számítottak, hogy a vár falai sokáig nem állhatnak ellen az erős ágyúzásnak, ezért az 500 főnyi védőt gyorsan megadásra kényszeríthetik. A heves ágyúzás ellenére azonban a várórség Thury parancsnoksága alatt mindaddig hősiiesen kitartott, amíg a 14 000 főnyi felmentő sereg június 16-án Salm gróf vezetésével meg nem érkezett.

A történekről Zrínyi Miklós „Szigeti veszedelem” c. eposzának második énekében így írt:

„Magszállá Palotát vezér ennyi néppel,
Sok ágyúval, elég tüzes mesterséggel,
Időt nem mulatván, sok ágyúlövessel,
Móré bástyát törni kezdé keménységgel.

Azért nagy ágyúkkal gyorsan elrontatá,
Az Móré bástyáját, s földhöz hasonlítá,
Lovára felugrék, trombitát fújata,
Ostromnak az tábor bástyának indítá.

Száguld az bástyához, az kapitányt szűdja,
Esti denevérnek és lopónak híja,
De neki megfelelt Turi György ágyúja,
Mert jó lovát alatta ketté szakasztá.

Ha gyorsan jancsárok el nem kapták volna,
Az másik ágyú magát lütte volna,
Gyalázzattal azért onnan elszalada,
Részegségnek mindenkor az az jutalma.

De az Luftis aga igen megijeszté,
Mert keresztény hadat, hogy siet, hirdeté,
Arszlán sátorokat gyorsan fölszedeté,
Félve és rettegvén onnan elsiete.

Ez lén vége Palota megszállásának,
Ez lén vége Arszlán vezér haragjának.
Jó hire marada Turi kapitánnak,
Ezután békessége lész Palotának.”⁹

A kanizsai várparancsnok

A palotai győzelmet követően Thury immár végérvényesen lemondott kapitányi tisztségéről, s helyét unokaöccse, Thury Márton vette át.¹⁰ Ezután egy ideig nem találkozunk nevével a történeti forrásokban, de

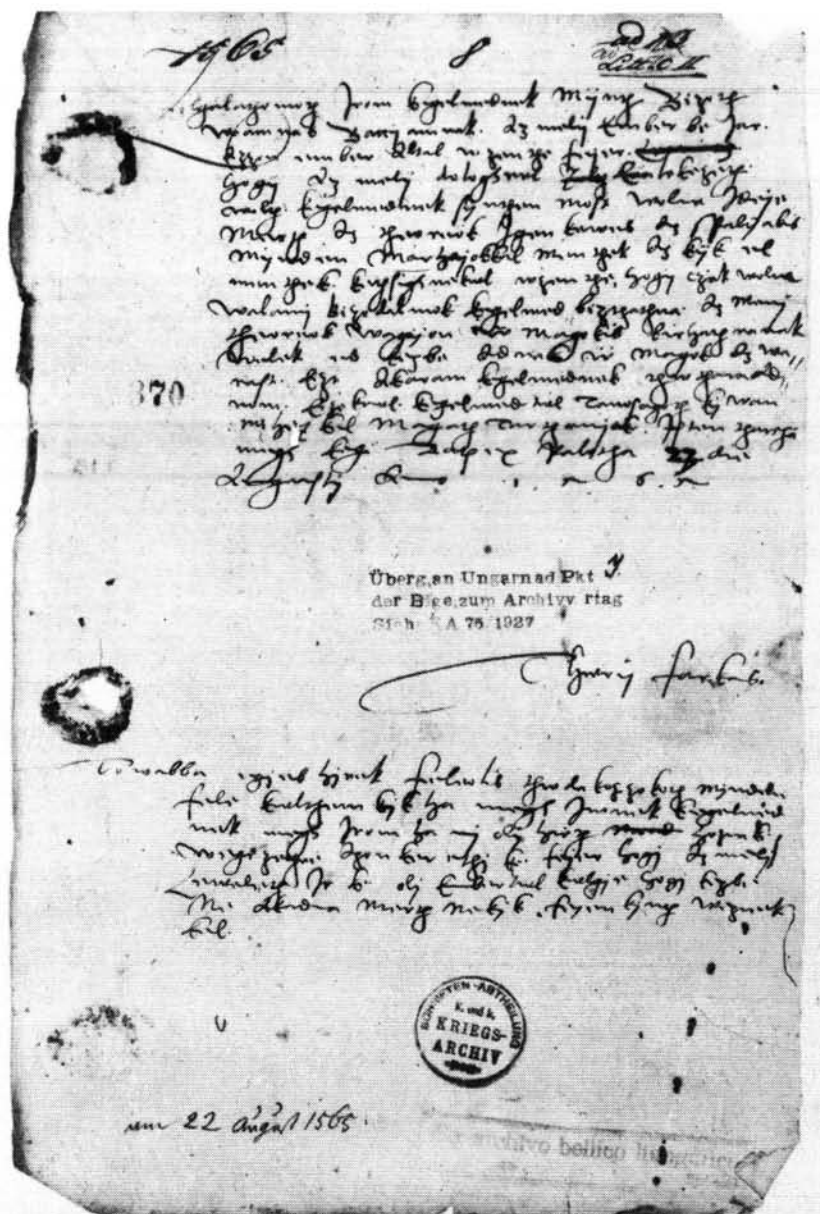
a következő évtől már mint kanizsai kapitány szerepel. Thury György ki-nevezése azonban minden bizonynyal nem ment egykönnyen, hiszen 1567 szeptemberében az uralkodó már felajánlotta neki a kanizsai kapitányságot, és azt hosszas tárgyalások követték. Mivel az idevonatkozó iratanyag jelentős része elveszett, csak arra lehet következtetni, hogy Thury feltételekhez kötötte a kapitányság elfogadását.

Az alkudozások során a király neki adományozta a hódoltságban fekvő Tolna mezővárost, valamint a kihalt Kolos család birtokait.¹¹ Feltételezhetjük, hogy a birtokadományozások azt a célt szolgálták, hogy Thury fogadja el a nem csekély felelősséggel és veszéllyel járó kanizsai kapitányságot. Erre azonban még jóideig nem volt hajlandó és csak abba egyezett bele, hogy – mint a du-

nántúli főkapitány, Török Ferenc helyettese – Kanizsára költözzön.

Thury György kanizsai kapitánysága az I. Miksa császár és II. Szelim szultán közötti fegyverszünet, majd a drinápolyi béke (1568. február 17.) megkötését követő időszakra esik, s ezért ennek megfelelően kell értékelni tevékenységét. Neki is – mint bármelyik királyi vár kapitányának – szerteágazó feladatai voltak: gondoskodnia kellett a rábízott erősség állagáról, karbantartásáról, a katonák megfelelő ellátásáról, felszereléséről, harci kedvéről, s nem utolsósorban meg kellett védeni a környező falvak lakosságát a török csapatok portyáitól, rajtaütéseitől, s

4. ábra. Thury Farkas 1565. augusztus 22-i levele Palotáról Thury Györgynek. (Hadtörténeti Intézet Levéltára: 1565/12. sz. i.)

biztosítania kellett számukra a termelőmunka feltételeit.

Thury György meglehetősen nehéz időszakban került Kanizsa élére, mivel egyre nagyobb nehézségekbe ütközött a vár földből és fából készült védműveinek rendszeres karbantartása, korszerűsítése, valamint az őrség zsoldjának folyamatos biztosítása.¹² Ezért merült fel már 1566. december 2-án, hogy az uralkodó – megfelelő kárpótlás fejében – kincstári tulajdonba veszi a várat, amelynek védelme és fenntartása súlyos terheket rótt Kanizsai Orsolyára és férjére, Nádasdy Tamás nádorra.

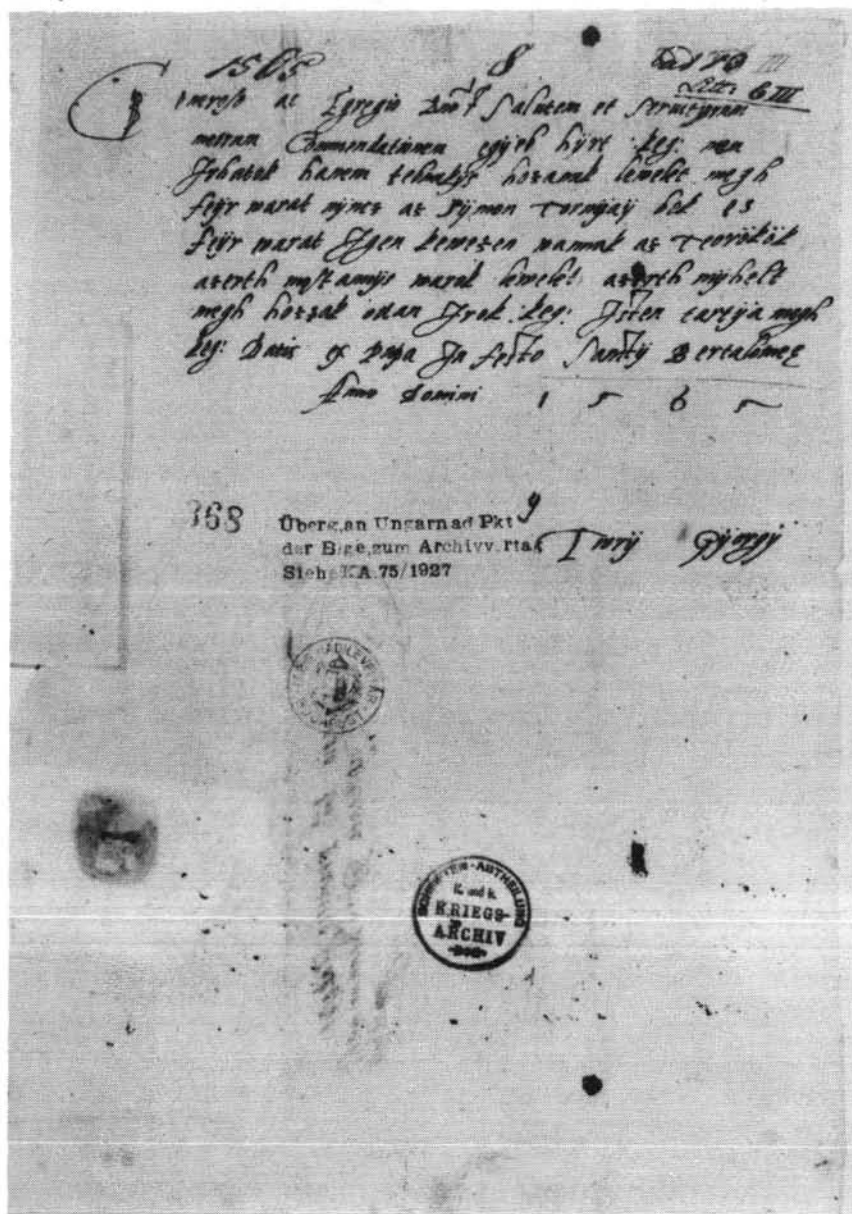
Kanizsa átadása az uralkodó számára azonban nem ment egykönnyen, és több mint egy év telt el addig, amíg az állagában erősen megrongálódott várat a királyi biztosok átvették. Rendkívül nagy szükség lett volna pedig a gyors intézkedésre, hiszen – bár 1567 januárjától fegyverszüneti tárgyalások folytak a Habsburg uralkodó és a szultán között – Kanizsa környékén mind gyakoribbá váltak a török csapatok portyázásai, lesvetései. Ráadásul, a korabeli források arról tanúskodnak, hogy a kanizsai őrség az 1566–67-es évben szinte teljesen fizetetlen volt.

Ezek a körülmények egyre inkább világossá tették, hogy Kanizsa várát az uralkodónak minél hamarabb kincstári tulajdonba kell venni, mivel féltő volt, hogy a vár különben az ellenség kezére jut. Ezért 1567. október 9-én tárgyalások kezdődtek I. Miksa és Nádasdy Tamásné megbízottjai között, akik részletesen megállapodtak a vár átadásának feltételeiről. A szerződő felek a megállapodás végleges szövegét 1568. január 24-én írták alá és ennek megfelelően Kanizsáért cserébe Nádasdy Tamásné a sokkal jövedelmezőbb Borsmonostort (a Sopron megyei ciszterek egykori birtokát), továbbá a Nyitra megyei Csejte várát – három mezővárosból és 10 faluból álló uradalmával együtt – kapta.¹³

A kanizsai vár

Kanizsát az uralkodó számára Steinhart királyi biztos vette át, aki a várról és annak felszereléséről pontos kimutatást készített. Ebből tudjuk, hogy a vár az északi szélesség $47^{\circ}1'37''$, valamint a keleti hosszúság $35^{\circ}48'12''$ alatt helyezkedik el: 161 875 m² (azaz kb. 28–30 magyar hold) területen.¹⁴

A kincstári tulajdonba jutott vár egy megközelítően 200 magyar hold kiterjedésű szigeten feküdt, amelyet mocsaras, lápos terület vett körül.

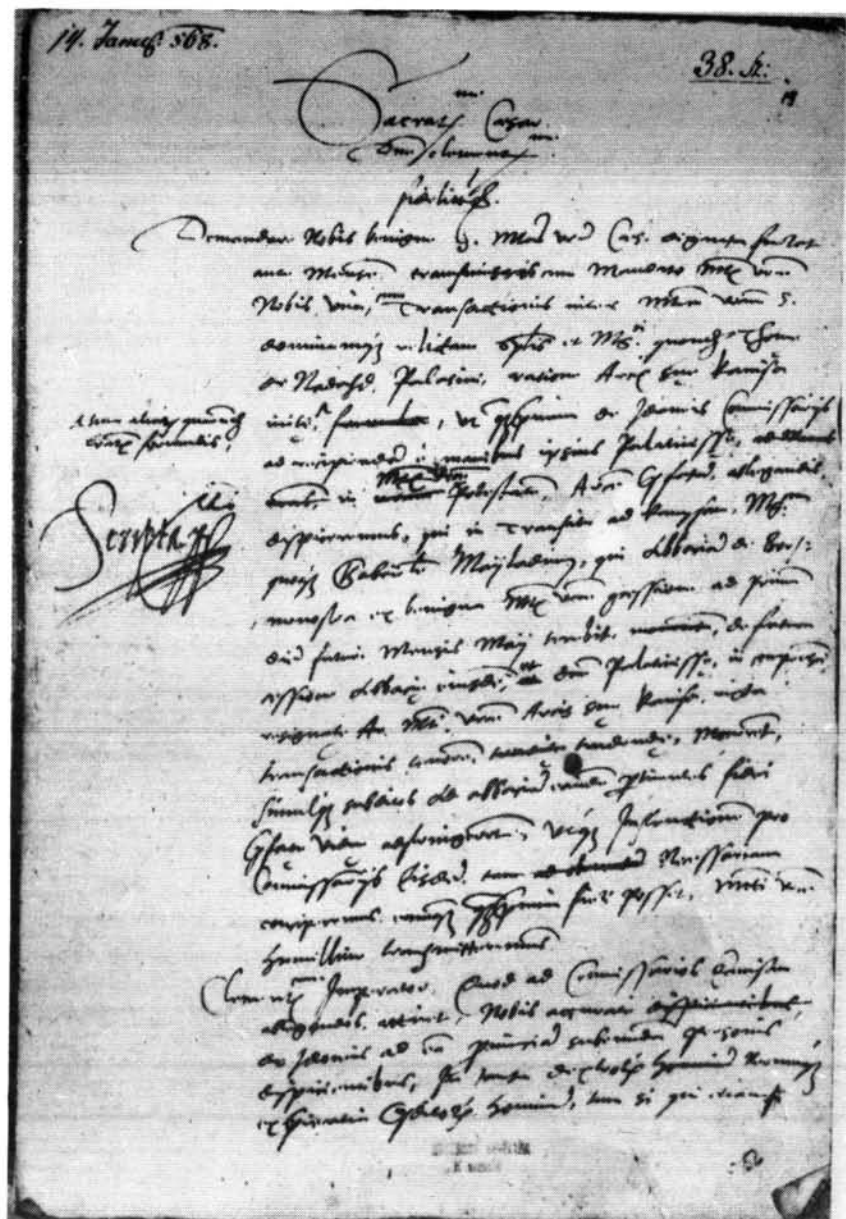
5. ábra. Thury György 1565. augusztus 24-i levele Jakusith Ferenchez. (Hadtörténeti Intézet Levéltára: 1565/13. sz. i.)

A vár maga szabályos ötszöget képezett – mindegyik sarkában jól kiépített, ágyúkkal védett földbástyákkal –, amelyet egy négy öl (kb. 8 méter) széles, illetve két öl mély árok választott két részre, az ó- és újjárra. Ezen az árkon – amely kétsorosán hegyesre faragott palánkkal volt szegélyezve – folyt keresztül egy kis patak, amit később a vár körül futó hatalmas árkokon vezettek el. Az óvár jóval kisebb, de magasabb területen feküdt, mint az újjár, egyikből a másikba felszedhető, széles híd vezetett egy tornyos kapun keresztül, ahonnan az őrszemek az egész környéket könnyen megfigyelhették.

Az óvárban volt a Kanizsai család, illetve később a király által kinevezett kapitányok főúri díszszel rendezett lakhelye, de itt éltek a földesúr tisztjei családjukkal együtt, és a várőrség is. Az óvár keleti részében volt található: a Ferenc-rendiek emeletes klostroma, a templom, a fegyver- és élelmiszerraktár, a löportorony, továbbá a börtön épülete.

Az újjárban laktak a kézművesek, a cselédség, itt álltak a műhelyek, az istállók, a pajták, a mézszárszékek, a tűzifarakások, a széna- és szalmakazlak, valamint a temető.

Az egész várat vastag palánkfal vette körül, a sarokbástyákon általában 3, de szükség esetén 6–8 ágyút is elhelyezhettek. A várfalon belül mintegy 10 öl széles, téglával és kavicssal kirakott út vezetett körbe, továbbá hegyes karókból álló kettős palánk övezte a vár belső területét.

6. ábra. Miksa császár 1568. január 14-i határozata a kanizsai vár kincstári tulajdonba vételéről. (Országos Levéltár.)

Kívülről, a várfalaktól nem messzire húzódott az állandóan vízzel teli árok, s ezen túl már csak a Bajcsáig terjedő, derékig érő, süppedős mocsár volt látható, amelyet a Kanizsa patak vize táplált és távolabbról egy nagy tónak látszott. A mocsáron át fából kirakott út vezetett a várba, amit veszély esetén könnyen és gyorsan fel lehetett szedni. A mocsarat olyan dúsan benőtte a nád és a sás, hogy a várat majdnem láthatatlanná tette.¹⁵

Az állandó átépítések következtében a 16. század közepére a kanizsai vár kétségtelenül a magyar végvárrendszer egyik számottevő erősségévé fejlődött. A vár katonai jelentőségét

és erejét impozáns adataival is illusztrálhatjuk. A hatalmas ötszög alakú építmény – amely a korabeli rajzokon és ábrázolásokon egy elnyúló teknőre emlékeztet – szemközi oldalai mintegy 350, bástyái pedig kb. 420 méterre voltak egymástól. A korabeli vár egyébként mintegy fél kilométerre feküdt a középkori várostól, amely ez idő tájt kb. 350x400 m kiterjedésű volt.¹⁶

A Ferabosco itáliai hadmérnök által 1568–1578 között átépített erősség felettébb imponáló méreteket tükröz, hiszen az emeletes belső vár – amely bizonyíthatóan egy homokdombra, erős kőalapozással, faragatlan mészkőlapokból épült – 35,4x38,5 m nagyságúra tehető.¹⁷ A középső vár 57x110, a külső pedig 191–198x62–85 m méretű volt, s a bástyaélek hosszúsága meghaladta a 20 métert. A külső vár védelmére –

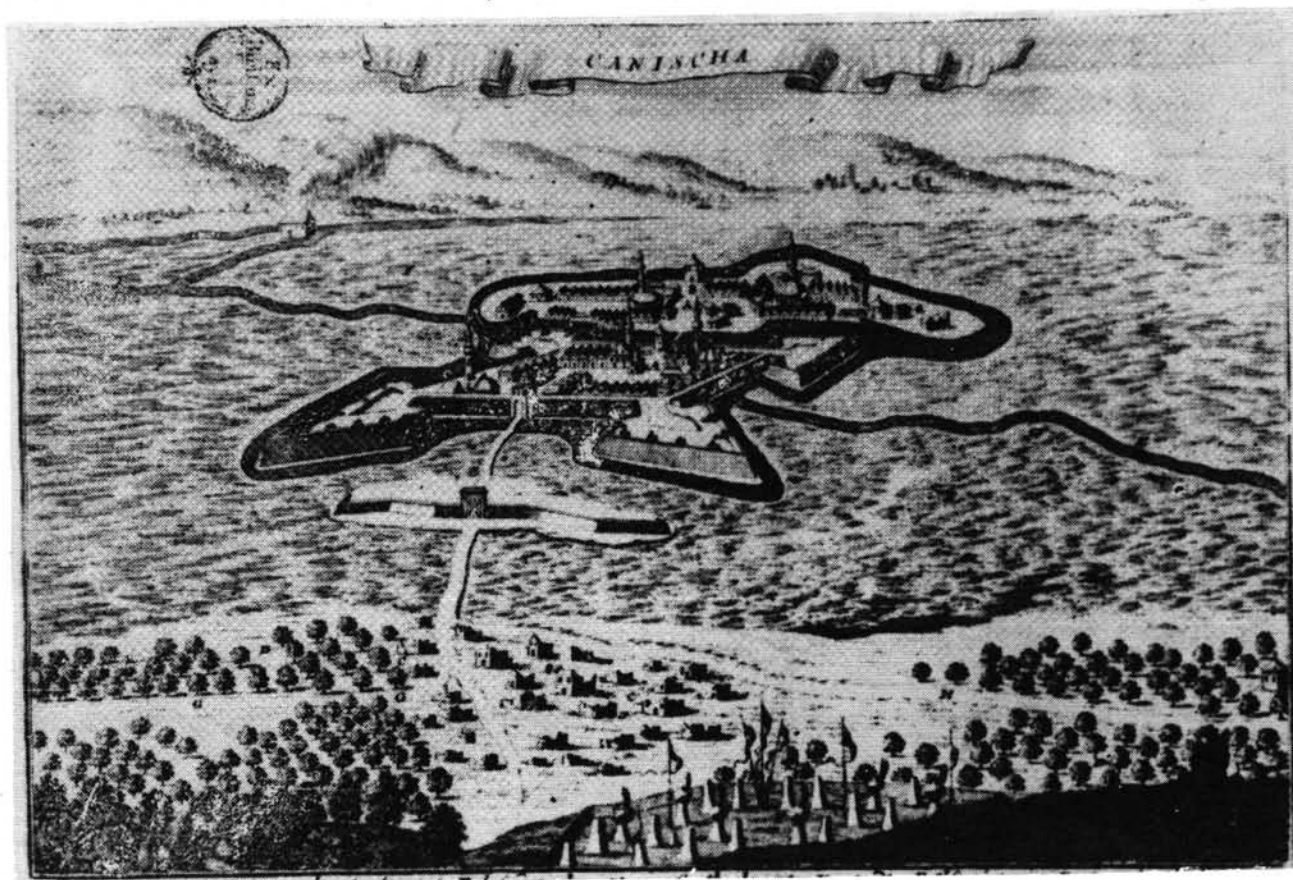
Méri István számítása szerint – megközelítően 4800–5000 darab, 18–20 cm vastagságú facölöpöket vertek le, s ezek átlagosan 2–2,5 öl hosszúságúak lehettek. Ezt bizonyítják a különböző átépítési tervek, valamint a Ferabosco-féle 1577–1578. évi jelentések is.¹⁸

A vár átadásának időszakából, 1568-ból a források arról tanúskodnak, hogy Kanizsához 35 falu (possessió, vagy portio) tartozott 348 főnyi lakossággal, akik közül 290 jobbágy (colonus) és 58 zsellér (inquilinus) volt. A vártartomány lakossága azonban az állandó harcok következtében folyton csökkent, amit az is bizonyít, hogy az 1530-as urbárium adatai szerint Kanizsához még 36 falu tartozott, 1805 főnyi lakossággal. Az 1563-as összeírás azonban már csak 31 falut és 697 jobbágyot, illetve zsellért említ, akiknek a száma 1568-ban 348-ra csökkent.¹⁹ A népesség gazdasági helyzetének részletes megismerését az alábbi táblázat szemlélteti:²⁰

	1530-ban	1563-ban
egésztelkes	10	4
féltelkes	453	109
negyedtelkes	1330	258
nyolcadtelkes	12	3
jobbágy, ismeretlen teleknagysággal	–	50
zsellér	–	107
teljesen nincstelen	–	45
mentességet élvez	–	121
	1805	697

A 16. század közepétől a vártartomány lakossága körében egyre nagyobb vagyoni differenciálódás figyelhető meg, amit főként a zselléresedés és a pauperizáció jelez. Mindez kétségtelenül összefügg a földesúr saját kezelésben levő majorsági (alodiális) birtokainak növekedésével és az ún. második jobbágyos intézményének magyarországi megjelenésével. Ettől az időszaktól egyre gyakrabban találkozunk a forrásokban olyan fogalmakkal, mint „deserta” (üres, elhagyott), „combusta”, vagy „detrictus” (felgyújtott), amelyek arra utalnak, hogy az állandósuló harcok során számos falu, így a környéken: Gelse, Ujnép, Illő, Almaszeg – teljesen megsemmisült.

Mindezek következtében a vártartomány jövedelmei meglehetősen szerények voltak, mint ahogyan azt az 1566. évi inventárium is mutatja. Eszerint: a kimutatás készítői a fenti időpontban Kanizsán 473 forint 48

7. ábra. Kanizsa vára. (Ismeretlen német mester rézmetszete. 1698.) Magyar Történelmi Képcsarnok.

dénár készpénzt, 62 hordó (1087,5 köből 71 pint) bort, 646,5 köből búzát, 365,5 köből rozst és 333 hold zabföldet irtak össze. Az 1569-es inventárium adatai a vár összes felszerelésének értékét 1692 forint 80 dénár, a magtárakban őrzött gabonát és a takarmányt pedig 1449 forint 8 dénár, becsülte.²¹ Ezek összege (3141 forint 88 dénár) meglehetősen kevésnek tűnik, ha összevetjük a többi magyarországi vártartomány jövedelmével. Ismeretes pl., hogy ez idő tájt Eger várának 45 falu jobbágyai adóztak és a saját jövedelmei is meghaladták a 10–12 ezer forintot, mégis az uralkodó kénytelen volt időnként egyéb állami és egyházi adókat biztosítani a várőrség ellátására.²² Érdekességképpen említhetjük meg, hogy 1569-ben a kanizsai vár értékét – beleszámítva a Nádasdyaktól átvett hadifelszereléseket – az összeírók 3973 forint 58 dénár, becsülték, s ez az összeg még a jóval kisebb csejtei várénál is kevesebb.²³ Ez utóbbi értéke 2159 forint 90 dénár volt több, mint Kanizsáé, s ott 1577-ben 532 forint 94 dénár készpénzt, valamint 3984 mérföld gabonát említ az inventárium.²⁴

A kanizsai várjövendelmek közül eddig a vártartományból származó bevételekkel foglalkoztunk, de nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy ezenkívül nem csekély összeget jelentett a megyétől behajtott hadiadó (subsídium, contributio) is, amelynek nagysága portánként általában két forint volt. Zala megye a hadiadót szinte teljes egészében Kanizsának fizette, de a nehéz körülmények miatt nem mindig rendszeresen, s ezért adóhátraléka egyre jelentősebb összeget tett ki. Ilyenkor a végvári kapitányok gyakran fegyveres erővel hajtották be a nekik járó pénzt, s ez érthetően további nézeteltéréseket eredményezett a megyei hatóságok és a várőrség között.

Nem kis vitákat váltott ki a vár fenntartására előírt zalavári és kapornaki apátság, valamint a győri püspökség szepetneki uradalma egyházi tizedeinek behajtása sem, amin úgy igyekeztek segíteni, hogy „árendába” (bérbe) vették azokat. Ugyanígy bérelték 1569-től a veszprémi püspök, majd 1570-től a zágrábi káptalan bizonyos tizedeit is, amelyekből 2–300 forintnyi hasznuk származott.²⁵

A továbbiakban Kanizsa hadifelszereltségét, katonai erejét és a várőrség létszámát kívánjuk vizsgálni, összevetve mindezt saját jövedelmével, gazdasági ellátottságával, de szól-

ni szeretnénk az irányítás, valamint az ügyintézés kérdéseiről is. Ez utóbbiak kapcsán általában ismeretes, hogy a korabeli várak vezetése két részből tevődött össze. Így, egyfelől magába foglalta a katonai ütőképesség állandó biztosítását, más részről pedig folyamatosan gondoskodni kellett a vár belső rendjéről, a gazdasági vérkeringés folyamatosságáról, a jövedelmek beszedéséről, elosztásáról, továbbá a falak, bástyák és egyéb védművek rendszeres karbantartásáról, javításáról is. A vár irányítása tehát felettebb szerteágazó és bonyolult feladat, amelyet természetesen egy ember képtelen volt ellátni.

Kétségtelen tény, hogy a feladatok végrehajtásának nagyobbik része, valamint az ezekkel járó felelősség elsősorban a mindenkori kapitányra hárult. Ezt jelzi az is, hogy a király és a kamara a legfontosabb ügyekben – kevés kivételtől eltekintve – rendszerint a vár élén álló parancsnokkal leveleztek. A vár irányítását illetően azonban lényeges különbséget kell tennünk a királyi tulajdonba kerülése előtti és utáni időszakában. Nádasdy Tamásné idejében a – magánkézben levő – vár tényleges vezetését Szalay Lénárt és Szele Jakab gazdatisztek, tisztartók látták el.²⁶ Az 1567 utáni években aztán egyre jobban szétvált egymástól a vár gazdasági és katonai irányí-

tása, s ettől az időtől kezdve az ügyintézés is lényegesen szakszerűbb lett. A gazdasági irányítás, és ezzel szoros kapcsolatban a pénzkezelés, a királyi kamara felügyelete alá került, s immár ez gondoskodott a vár karbantartásáról, a szükséges élelem- és takarmányszállításokról, valamint a nélkülözhetetlen lőfegyverekről, ágyúkról és a puskaporról is.²⁷

A vár királyi tulajdonba kerülésével lényegesen megváltozott annak személyzete és létszáma is. Így pl. egy 1564-es leltár alapján tudjuk, hogy Kanizsa várában és a hozzá tartozó majorságokban mintegy 100 főre tehetjük a személyzet létszámát, akik közül harmincheten végeztek katonai, illetve egyéb irányító (praefectus, provisor, porkoláb stb.) tevékenységet, a többiek pedig mint mesteremberek (szakácsok, pékek, ácsok, molnárok) és szolgák dolgoztak. Az 1568-as összeírás azonban már csak 85 főnyi várnépet említ, akik közül ötvenhárom tevékenykedtek közvetlenül a vár falain belül.

A várnép fizetése – munkakörüktől függően – az adott időszakban meglehetősen nagy eltéréseket mutat, de Kanizsa királyi birtokba kerülésétől fogva valamelyes növekedés figyelhető meg. Szele Jakab tiszttartó pl. évi 200, Thöke Benedek porkoláb 93,75, Nagy Benedek udvarbíró (provisor) 60 forint fizetést, továbbá lovaik számára szénát, takarmányt és abrakot kaptak.²⁸ Nagy Benedek számára – a fentiekén kívül – még évi 20 köböl búza, négy szolgájának pedig napi 1/2 font hús, kenyér és 1/2 pint bor járt. A fentiek is világosan jelzik, hogy a korabeli vár életében a provisor az egyik legfontosabb személy volt: ő végezte ugyanis a jövedelmek felbecslését, a jobbágyság adójának beszedését, illetve a kamarához történő eljuttatását. Ezen kívül az udvarbíró feladata volt: az uradalom népei felletti bírászkodás, valamint a vár vendégeinek fogadása.

A várral kapcsolatos összes dologban a döntő szó azonban a mindenkori kapitányt illette meg, akinek joga volt a gazdasági ügyekbe való beleszólás is. „A jövedelmek behajtásáról a vár mindenkori kapitánya tartozott gondoskodni, aki e célból egyaránt igénybe vehette a megyei szolgabírókat (iudex nobiliorum), adószedőket (dicator), sőt a királyi harmincadosokat is. Magát az e tekintetben követendő eljárást is azon utasítás (instructio) szabta meg, melyet a királyi kamarától, mint a hadiadók, katonai és várbeli kiadások és jövedelmek terén legfőbb hatóságtól minden kapitány azonnal kézhez kapott, amint hivatalát elfog-

alta.”²⁹ Ha a provisor és a várnép között esetleges súrlódások támadtak, akkor a döntési joggal ugyan csak a kapitány rendelkezett.

Minden korabeli várban – a kapitányon és a provisoron kívül – a levelezések és egyéb dokumentumok említést tesznek még számos más tisztségről is, így a fegyvertári gondnok (armamentarius), az élelmezési felügyelő (annonarius, Proviantverwalter), az építőmester és a számtartó (literatus, rationista, contrascriba, deák) hivataláról, akik ugyancsak a parancsnoknak voltak alárendelve.³⁰

A fegyvertári gondnok feladata volt a vár hadifelszerelésének pontos nyilvántartása. Ennek alapján tudjuk, hogy 1566. június 9-én Kanizsán 14 ostromágyút, 1 tarackot, 2 „mózsárgyút”, 111 puskát, 23 pajzsot és 87 kopját tartottak nyilván. A vár állapotát jelzi a löporral való ellátottsága is: ugyanebben az időpontban 35 puska-, 365 tarack- és 517 „szakállas golyóbis” állt a védők rendelkezésére. 1568. február 10-én újabb leltár készült a vár hadifelszereléséről, ez azonban minden bizonnyal nem teljes, mert csak 7 ágyút, 952 golyót és 32 puskát említ. A két leltár összehasonlításából az is kiderül, hogy amíg a vár magánkézben volt, addig is a felszerelésnek megközelítőleg a fele a királyi tulajdonát képezte, ami egyébként nem egyedi eset a kor viszonyai között.³¹

Korábban már utaltunk arra, hogy Kanizsa vára a törökellenes küzdelmekben kétségtelenül rendkívül fontos szerepet töltött be, mivel Szigetvár eleste után szinte az egész dél-dunántúli részek védelme ráhárult. Ennek a funkciójának megfelelnie nem volt könnyű, mivel Kanizsa nem tartozott a legjobban ellátott várak közé. A fennmaradt adatok tanúbizonyossága szerint Kanizsa hadifelszereltségét illetően megközelítően Szigetvárral egyezett meg, ahol 1542-ben a vár felszereléséhez mindössze 15–16 használható ágyú és 128 szakállas puska tartozott.³² Csupán az összehasonlítás kedvéért említjük meg, hogy pl. Eger várának viszonylag kitűnő hadifelszereltségét 1552-ben 4 nagy bombaágyú, 14 faltörő tarack, 345 szakállaságyú (hozzá mintegy 17 000 lövedékkel) és 287 puska jelezte.³³

A 16. század második felében – így Thury György kapitánysága idején is – a kanizsai várőrség létszámát körülbelül 1000 főre tehetjük. Ezt látszik bizonyítani az az 1574-es hivatalos kimutatás, amely szerint a fenti időpontban 400 huszárnak, 400 hajdúnak, és 300 német puskásnak kellett a várban szolgálnia.³⁴ Nagyjá-

ból hasonló adatot közöl 1571-ben Forgách Ferenc, aki szerint: Thury 500 lovassal és 200 gyalogossal indult a portyázó török üldözésére.³⁵ Carolus Rym konstantinápolyi követ viszont azt jelentette levélben, hogy a kanizsai várkapitány – végzetes kimenetelű vállalkozásában – 150 lovassal és 300 gyalogossal vett részt.³⁶

A fenti adatok alapján az látszik reálisnak, hogy a törökellenes harcok időszakában Kanizsán mintegy 800–1000 főnyi katonaság teljesített szolgálatot, akik közül a magyar gyalogosok havi 2, a lovasok 3 forint 20 dénárt kaptak.³⁷ Ebből a zsoldból – persze, ha megkapták – kellett a katonáknak élelmükről, ruházatukról és lovaik ellátásáról is gondoskodniuk. Ha nem tudtak zsoldot fizetni a várőrség tagjainak, akkor minden nap átlagosan 2 font kenyert, 1 font húst, 1 pint bort vagy sört, lovaiknak pedig bizonyos mennyiségű szénát és zabot biztosítottak. A korabeli árak érzékeltetésére említjük meg, hogy 1568-ban 1 köböl (60 kg) búza 1 forintba, a rozs, árpa, zab pedig 40 dénárba került.³⁸

A 16. század utolsó harmadában a kanizsai várban átlagosan 250–300 főnyi német katonaság is tartózkodott, akik közül a gyalogosok havi 4, a lovasok 6–8 forint zsoldban részesültek.³⁹ Thury György kapitánysága idején Augustinus Rachel és Johannes Berlen parancsnoksága alatt szolgáltak, akik a kanizsai magyar őrséggel közösen gyakran indultak portyázásokra, bár azt az 1567-től életbe lépett fegyverszünet szigorúan tiltotta. Meg kell azonban jegyezni, hogy az idegen (német, flamand, valon) és a magyar katonaság között időnként kisebb-nagyobb súrlódásokra került sor, s ezek ilyenkor fegyveres összeütközésekké fajultak. A kapitányok azonban mindenkor arra törekedtek, hogy ezeket a konfliktusokat bármi áron megszüntessék és a várőrség egységét helyreállítsák.

Ilyen körülmények között viselte Thury a kanizsai kapitányságot, amely a vár hadászati fontossága révén nem csekély jelentőséggel bírt a dél-dunántúli törökellenes küzdelmekben. A parancsnoki teendők el látása azonban számos akadályba ütközött, mivel tevékenységének keretét és lehetőségét a drinápolyi békekötés okmányai pontosan körülhatárolták.⁴⁰ Mint ismeretes, 1567 januárjától béketryálgások folytak Miksa király és Szelim szultán között, s ezek során főként a hódoltsági falvak felosztásának kérdését vizsgálták. A hosszú alkudozások után végül 1568. február 17-én kötötték meg a drinápolyi békét, ame-

8. ábra. Kanizsa vára 1664-ben. (Lucas Schnitzer rézmetszete.) Magyar Történelmi Képcsarnok.

lyet nyolc évre fogadtak el. Ennek értelmében Miksa vállalta évi 30 ezer aranyforint fizetését a Porta számára, mindkét oldalon szigorúan megtiltották a végvári őrségek közötti szokásos párviadalokat, a kétféle adózó falvak jobbágyaira vonatkozóan pedig elrendelték, hogy mind a török, mind a magyar birtokosok egyelőre elégedjenek meg az előírt adóösszeg felével, mert különben ezek a területek teljesen elnéptelenednek. A tárgyalások során nem kis vitát váltott ki az újabb várak építésének kérdése is, hiszen mindkét fél jogot formált arra, hogy saját területén további erődítményeket emelhessen, továbbá a régiakat korszerűsíthesse.

A drinápolyi béke – minden túlzás nélkül – mérföldkőnek tekinthető a 16. századi törökellenes harcok történetében, hiszen ezt követően mintegy negyed évszázadon keresztül, egészen a tizenöt éves háború kirobbanásáig (1593) ténylegesen szüneteltek a nagyobb várháborúk, s ezeket a végvári katonaság mindennapos küzdelmei, a lesvetések és portyák váltották fel. Igaz, a nagyobb hadjáratok ez idő alatt teljesen szüneteltek, de valóságos fegyvernagyváltásról beszélni azonban túlzás lenne, mivel a fenti korszakot – s a kiala-

kult sajátos állapotokat a hódoltság területének peremrésein – sokkal inkább a „farkasbéke” jelzővel jellemezhetjük.

A vár korszerűsítése

1567 szeptemberétől, Thury György kapitányi kinevezésétől a legfontosabb feladata Kanizsa várának korszerűsítése lett. Közismert, hogy az ilyen jellegű munkálatok óriási terhet róttak a környék jobbágyására, mivel a korabeli várak állaga az állandó harcok és az időjárás viszontagságai következtében gyorsan romlott, ezért a várfalak, a bástyák, a sáncok és egyéb védművek javításáról, karbantartásáról folyamatosan kellett gondoskodni.⁴¹ Ilyen esetekben a kincstár jónevű külföldi építészeket küldött a helyszínre, akik pontosan kijelölték az erődítési feladatok menetét, de az építőanyagok szállítását és a munka minden fázisának végzését azonban az ingyen munkára („gratuitus labor”) kirendelt környékbeli jobbágyok végezték. Ezért már 1567 szeptemberében az Udvari Haditanácshoz (Hofkriegsrat) írott levelében Thury György élelmet, municiót, valamint a vár megerősítését kérte, s ezt 1568 januárjában újból megismételte. A tényleges erődítési munkálatok még ez év tavaszán megindultak, s ennek során Thury nagy figyelmet fordított arra, hogy az építőmunkásoknak az előírt járandó-

ságot rendszeresen kitzessék. Nem kerülte el figyelmét az sem, hogy a várőrség katonái a nekik járó zsoldot pénz, élelem vagy posztó formájában megkapják, ezért a Haditanácshoz írott leveleiben állandóan a hátalékok mihamarabbi kifizetését sürgette. Az uralkodó rövidesen írásban választott Thury kérelmére és még márciusban utasította a pozsonyi kamarát a kanizsaiak zsoldhátalékának kifizetésére. Erre haladéktalanul szükség is volt, hiszen a nagyfokú fizetlenség miatt a várőrség katonái – hogy megélhetésüket biztosítsák – nem egyszer a környékbeli lakosságtól fegyveres erővel szereztek gabonát és vágóállatokat. Erről tanúskodik az uralkodó 1568. május 8-án Batthyány Boldizsárhoz – ez idő tájt Török Ferenc távollétében a főkapitányi teendőket végezte – írott levele, amelyben elrendelte a zsoldhátalék azonnali kifizetését a kanizsai végváriak („castellanus”) számára, amennyiben azok az erőszakal elrabolt jószágokat visszaadják.⁴²

Az Udvari Haditanács 1568 nyarán Petrus (Pietro) Ferabosco és Salustio Peruzzi építészeket küldte Kanizsára, hogy az ottani munkákat vezessék és a környező mocsarak egy részét lecsapolják. Az építőmunkások bérének kifizetésére az év második felében a Haditanács 4000, a katonák számára pedig 500 forint kiutalását rendelte el.⁴³

Ferabosco terveinek tényleges kanizsai végrehajtói Polath Jeromos – 1556-ban Győrben, mint építési írnok (Bauschreiber) szerepelt –, valamint Poppendorf Ferenc voltak, akik közül az utóbbit az uralkodó később a dunántúli várak felügyelőjévé (superintendens) nevezett ki. Poppendorf Ferencet nem sokkal később a Haditanács is tagjává választotta, 1577-től pedig Bécs erősítésének modernizálását irányította.

Az 1568-at követő évtizedben a fentiek kivül olyan jeles építészek dolgoztak még Kanizsán, mint Antonio Albertinus, Joseph Scavino, Ottavio Baldigara (1571-ben), Carlo Theti, Giovanni Arconato és Thomas Siebenbürger. Ez idő tájt írnokokként tevékenykedtek még itt Jobst Wolf és Hans Müller, fizetőmesterek pedig Philipp Awer, illetve úda, Jacob Kücher voltak.

A vár korszerűsítési építkezéseivel párhuzamosan természetesen a törökkel vívott harcok nem szüneteltek, amiről 1568. február 11-i levelében Thury György is beszámolt az uralkodónak. E szerint a kanizsai katonák közül – akik fáért és szénáért mentek ki a várból – néhányat a törökök levágtak, egyet pedig a szigetvári béghez hurcoltak. Thury a fegyverszünetre hivatkozva azonnal követelte a fogoly katonák kiadatását, de a török parancsnok erről hallani sem akart, sőt cinikusan azt válaszolta, hogy nekik is szükségük van jó és gyors lovakra. Április 25-én Thury arról tett jelentést, hogy a megelőző nap a koppanyi és a simontornyai bég csapatai egészen Kanizsáig nyomultak előre és a helybeli lakosok közül többet el akartak hurcolni. A kanizsaiak azonban üldözőbe vették a portyázó törököket, lecsaptak rájuk, s a harcban az egyik agát is elfogták. Ezt az iratot rendkívül értékes forrásnak tartjuk, hiszen első ízben számol be Thury György kanizsai sikeréről.⁴⁴

Thury György katonai sikerei érthetően egyre nagyobb elégedetlenséget keltettek a magyarországi török pasák körében, ezért állandóan panaszt emeltek ellene a bécsi Udvari Haditanácsnál, sőt Ibrahim, a Porta követe elmozdítását is sürgette. Ezt azonban az uralkodó elutasította, mivel tisztában volt azzal, hogy nélkülözhetetlen szüksége van olyan megbízható kapitányra, mint Thury, aki a török harcmodor minden fortélyát ismeri. E nélkül ugyanis képzetlenség lett volna megvédeni a környéket a török állandó rajtaütéseitől, portyázásaitól, amelyek szinte lehetetlenné tették a termelőmunka folytatását.

1569-ben és 1570-ben Thury számos levelében sürgette az uralkodót a katonák több hónapos zsoldhátralékának kifizetését, arra hivatkozva, hogy az éhező és nyomorgó végváriakkal mind nehezebb megvédeni a várat a fokozódó török támadásoktól. Mivel kérelmei és panaszai legtöbbször süket fülekre találtak, ezért 1569. július 18-án Thury elbocsátását és a kanizsai szolgálatból való felmentését kérte a királytól.⁴⁵ Miksa azonban hallani sem akart hűséges kapitánya szándékáról, s így felmentésébe nem egyezett bele.

Thury tehát kénytelen volt Kanizsán maradni, ahol ezekben az években egyre nyilvánvalóbbá vált a magyar és a német katonaság közötti ellentét. A német zsoldosok kétségtelenül jobb ellátása és rendszeres fizetettsége gyűlöletet és ellenszenvet váltott ki a magyar végváriak szemében. Ráadásul az idegen zsoldosok nem szívesen vettek részt az ún. mezői harcokban, mivel képtelenek voltak eredményesen küzdeni a náluk sokkal mozgékonyabb török könnyűlovassággal. Ezeket az ellentéteket jelzi, hogy az Udvari Haditanács 1569. április 3-án írásban szólította fel Thuryt, hogy szüntesse meg a magyar és a német katonaság közötti ellentéteket. További súlyos problémát jelentett, hogy a kanizsai német provisor meglehetősen durván és erőszakosan bánt a környék magyar jobbágyaival, akik közül a súlyos terhek miatt mind többen szöktek el más vidékekre. A Kanizsa környéki elnéptelenedés és pusztasodás olyan komoly gondot jelentett, hogy a kérdéssel maga az uralkodó is kénytelen volt foglalkozni. Előbb október 10-én információt kért Thurytól, majd október 31-én utasította a parancsnokot, hogy a vártartományban lakott parasztokat sürgősen hívja vissza, és biztosítson azok számára 3 évi teljes kiváltságot. A vár erősítési munkái – ha nehézkesen és lassan is – 1569-ben tovább folytatódtak, s ezzel kapcsolatban érdemes megemlíteni Miksa királynak egy március 16-i levelét, amelyet a kiskomáromi kapitányhoz, Majtényi Lászlóhoz írt: *„Kanizsára fog jönni tanácsosunk és fő-fegyvertárnok mesterünk, Poppendorf Ferenc, hogy megtekintse annak a helynek a fekvését és megállapítsa, mire van szüksége a várnak, azaz mészt, gerendákat, szegeket, pénzt és egyebet rendeljen el a mi utasításunkra. Hasonlóan megbízzuk őt azzal, hogy vizsgálja meg, mennyi szurokra és ágyúra van szüksége a helynek és gondoskodjék ezek megrendeléséről.”*⁴⁶

Az 1570-es esztendőben Thury további sikeres harcokat folytatott a portyázó török csapatok ellen és valójában nem sokat törődött az Udvari Haditanács utasításaival, amelyek pedig szigorúan megtiltották az összecsapásokat. A szomszédos török főtisztek levelei állandóan panaszokkal illették a kanizsai kapitányt, mivel az – bár a törvények határozottan tiltották – számos legvitézebb katonájukat győzte le a bajviadalok során. A korabeli levelezések és dokumentumok szerint messze földről érkeztek híres török vitézek azért, hogy megvívjanak a legyőzhetetlen Thury Györggyel, akit a kortársak a „magyar Cid”-ként emlegettek. E párvialalok a legszigorúbb utasítások ellenére is megtörténtek, bár azokat Miksa király fejvesztés terhe mellett tiltotta meg.⁴⁷

1570-ben is mind nagyobb gondot jelentett Thury számára a vár karbantartási és korszerűsítési munkáinak elvégzése, valamint az építőmesterek rendszeres fizetése. Takáts Sándor adataiból tudjuk, hogy ebben az évben német építőmesterek vezették a munkákat, akiknek irányítása alatt – az 1569. évi 27. tc. értelmében – Zala megye 683 portája után ugyanannyi jobbágy dolgozott évi 12 napon keresztül. Wesenstein császári építőmester 1570-ben azt jelentette ezen munkákkal kapcsolatban, hogy Kanizsán akkor öt sövényépítéssel emelt és földdel töltött bástyája volt, továbbá ugyanígy készültek a tömör palánkfalak is.⁴⁸ Valószínű azonban, hogy az építkezések folytatását Thury csak erőszakkal tudta elérni, mivel később ezzel kapcsolatban mentegetőzni kényszerült az Udvari Haditanácsnál. Sajnálatos, hogy az idevonatkozó levelei már nem állnak rendelkezésünkre, de következtetni tudunk, hogy az éhező és fizetetlen építőmunkásokat csak fegyveres erővel lehetett rávenni a javítási feladatok elvégzésére. Ezzel a nagyfokú fizetelenséggel magyarázható ugyancsak, hogy Zala megye rendjei mind gyakrabban emeltek panaszt a kanizsai végváriak ellen, akik hogy szerény megélhetésüket biztosítsák, fegyveres erővel szereztek élelmet a környékbeli jobbágyoktól. Ebben a válságos helyzetben, június 25-én rendelte el Miksa király, hogy a várőrség katonáinak nyomorát némiképpen enyhítse, a zágrábi káptalan tizedeinek beszédési jogát. Mindezek ellenére a következő időszakban sem javult lényegesen a várőrség élmezőjének helyzete, ezért Thury elhatározta, hogy lemond parancsnoki tisztéről, s ezt a szándékát októberben közölte is az Udvari Haditanácsal. Az udvar azonban nem vett tu-

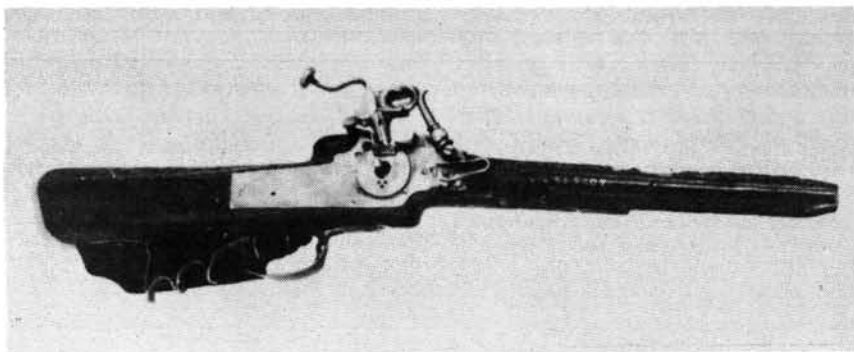
domást Thury lemondási kérelméről, de úgy igyekezett maradásra bírni, hogy helyette kifizette a keszői vár bérleti díját.⁴⁹

A kanizsai várórség rossz ellátottsága ellenére számos sikert ért el a törökellenes harcok során, amelyekről a budai pasák sorozatos panaszlevelei is említést tettek. Így például Carolus Rym konstantinápolyi követ arról értesíti a császárt, hogy a török panaszok szerint Thury György a kanizsai végváriak egy részével elfogta a berzencei ágát, s fogságba vetette. Augusztus 13-án pedig a kanizsaiak megtámadták az egyik portyázó török csapatot, rövid küzdelemben legyőzték és kiszabadították a magyar foglyokat. Hasonló eset történt szeptember 14-én is, amikor a török Segesd környékén fosztogatott. Thury értesülve a történetekről, lovascsapatával üldözőbe vette az ellenséget és a rendkívül heves küzdelemben megfutamtotta azt.⁵⁰

Thury György számára nem kis feladatot jelentett a környező török helyőrségek csapatainak féken tartása, valamint annak megakadályozása, hogy az ellenség új palánkvárat építsen, vagy a lerombolt régieket helyreállítsa. Ezekben az években ugyanis a törökök Marcali, Szenyér, Zákány, Csurgó és Segesd határában építettek sövényből, gerendákból és földből palánkváratokat. Ezek ellensúlyozására Thury Szécsény, Udvarhely és Csákány vidékén emeltetett néhány hét leforgása alatt olyan erődítményeket, ahonnan a török minden mozgását nyomon követhették.

A „magyar Cid” halála

Sajnos, az 1571-es esztendő már nem hozott olyan sikereket a kanizsai kapitány számára, mint a megelőző időszak. Április 2-án ugyanis a kiváló végvári parancsnokot, korának leghíresebb bajvívó tisztjét a szomszédos török várórségek csapatai lesre csalták, s az egyenlőtlen küzdelemben megölték. Halálával kapcsolatban több verzió ismeretes, amelyek természetesen különböző megvilágításba helyezik Thury tragikus kimenetelű akcióját. Így Carolus Rym konstantinápolyi követ 1571. június 19-i jelentésében arról számol be, hogy a Portán szerzett értesülései szerint Thury György április 2-án 150 lovasal és 300 gyalogossal portyára indult azzal a szándékkal, hogy a környező falvakba érkező törököket megakadályozza az adószedésben. A kanizsai kapitány, a gyalogosokat maga mögött hagyva, lovasságával előre vágta, és nem vette észre, hogy kelepcebe került, s az ellenség lesre csalta.

9. ábra. Thury György puskája.

Thury hosszú ideig hősiiesen küzdött, közvetlen közelében számos ellenséges katonát levágott, de végül megsebesült, s az egyenlőtlen harcban megölték. „Jelen hónap 10-én Őfelsége boldog emlékezetű kanizsai kapitányának, Thury György úrnak a fejét igen sok csapástól megcsontkítva és szétarabolva, majd összevarrva a közös diván elé hozták 9 másik fejvel együtt, valamint 14 fogollyal, 3 zászlóval és 2 kézidobbal. A pasa Thury fejét kézbe vette, gondosan megtekintette, szakállát megsimogatta, majd meghagyta, hogy Thury György fejét vigyék ki a bűnös foglyokkal együtt a háromevezősoros hajókhöz és tisztességgel temessék el.”⁵¹

A 16. századi humanista történetíró, Istvánffy Miklós szerint: „Már közeledtek a húsvéti ünnepek, amikor Ali bég (Szigetvár parancsnoka) egyik lovasvezérét, Malchust (Malucs) erős török csapatokkal Kapor-nok felé küldte, hogy pusztítsanak, utasítva őt, hogy különböző alkalmas helyeken leseket állítson, s mindenképpen azon legyen, hogy az óvatlanul előnyomuló Thury azokba beleessék. Thury, amikor megtudta, hogy a törökök a közelben tartózkodnak, még éjjel elindult Iszeb faluhoz, előcsapataikat utolérte, s harcra bocsátkozott velük, azokat szétszórta és megfutamtotta, igen sokat megölt közülük, s negyvennyolcat élve elfogott . . . Orosztony falunál, mely Rajk és Kiskomárom között, ezektől körülbelül egyenlő távolságra fekszik, nagy számú ellenségre bukkant, mely az erdőben rejtőzködött. Kemény harc kezdődött, majd hirtelen Malchus a leshelyről több mint 600 lándzsás lovassal ki-tört . . . Itt, az iszapos, csúszós helyen Thury lova összerogyott, mire az ellenség körülvette. Thury vitézül védi magát, s az alatt egy idegen lovat, mely gazdátlanul odafut, gyep-lőjénél megragadva ráugrani iparkodik, de nem sikerül, s a földre zuhan . . . Amikor a törökök azt kiabál-

ják, hogy ne akarjon elpusztulni, s engedjen balszerencséjének, ő erre, harcolva, mit sem válaszol, lándzsákkal, puskákkal, kardokkal, s egyéb fegyverrel mindenünnen támadják. Végül, amikor már övéi is elhagyják, s szerencséje is cserbenhagyta, egy szablya hatalmas ütésétől megsebesülve – egy Memi nevű török mérte rá – összerogyott és meghalt . . . A gyalogosok, hallván vezérük lekasza-bolását, Kanizsára igyekeztek . . . Temetést Zrínyi György, Miklós fia rendezett neki, de csak kifosztott és fej nélküli testét tudták eltemetni.”⁵²

A fentiekben kívül ismeretes még Forgách Ferenc leírása is Thury haláláról, miszerint: „Thury gyakori ki-rajzásaival a török vidéket rettegésben tartotta és jelentős károkat okozott az ellenségnek. Emiatt a szigeti bég cselet készítet elő: egy titkos levelet küldött hírnökkel a kapitányhoz, amelyben azt juttatta kifejezésre, hogy ő keresztény szülők gyermeke, s úgy érzi, vissza akar térni az igazi vallásra. Megkérdezi tehát Thury Györgyöt, hajlandó-e őt tanácsokkal és segítséggel támogatni. Thury mindent elhísz, Miksának is megírja, és javasolja a segítségét. Megállapodnak egy napban, amelyiken György elmegy a béghez, az pedig török segélycsapatok kíséretében Miksának esküt tesz . . . Thury 500 válogatott magyar lovassal, 200 gyalogossal a megbeszélten napon elindul. A szigeti bég pedig, miután a budai helytartótól segítséget kapott, György elé ment. Mihelyt György észrevette, hogy más történt, mint amit várt, csatára készül, és így a leghevesebb szenvedéllyel, a legádázabb küzdelemben kezdenek, mivel az egyik az életéért és üdvéért küzd, a másiknak pedig a legkeményebb és legádázabb ellenségtől, a törökök számára a legfélelmetesebb embertől kell megszabadulnia. Végül a tülerő-győz, György, bár igen bátran harcol, elesik, és a többiek is majdnem mind.”⁵³

Érdekes végigolvasni, hogyan számol be Szokoli Mehmed nagyvezér Miksa császárnak 1571 második felében Thury György haláláról: „Kü-

lönben pedig az mondatott, hogy Szigetvár, Pécs, Koppány szandzsákbéjei seregesen Thury György ellen mentek. Ámde ez a dolog nem úgy van, amint királyi felségednek előterjesztették. Ez a Thury György soha nem maradt nyugton, hanem az egész világ tudja, hogy mindig gonoszságban járt és szokása volt valamennyi úton lesben állni, minden szandzsákbéget, ki azon vidéken ment, megtámadni. Mikor mostanában a szigetvári bég változott és odautazott, az említett Thury György gonoszát forralt ellene. Az említett bég csak a gonoszság elhárítása ellen cselekedett. Ő pedig, szokása szerint, a béget megtámadta, ezért jött fejére a baj. Erről az oldalról a bégek nem mentek oda, s a túlsó oldal határain belül nem voltak, ez olyan világos, mint a nap. Királyi felségednek kik ilyeneket jelentenek, nem mondanak igazat, és csak a két fél között az egyenlenséget kezdeményezik.”⁵⁴

Ugyancsak forrásértékűnek tekinthető a török túlerő és a kanizsai kapitány hősiességét illetően az „Az vitéz Turi György haláláról” c. korabeli vers, amelynek szerzője – egyes feltételezések szerint – Alistály Márton volt.⁵⁵

„... Sok török főlovakat levág vala,
Kit az törökök igen bánnak vala,
De megölni mégsem akarják vala,
Ha elevenen megfoghatják vala.

De lám a jó vitéz magát gondolá,
Az egyik kezében fegyverét fogá,
Az másikkal az sisakot megoldá,
Kész meghalni, fejéből el-kirázá.

Mind halálig csak Jézust kiált vala,
Az ellenségöt igen vágja vala,
Sokat környüle lehullatott vala,
Az hitetlen vakmerő pogányokba.

...
Lón az viadal Alsó-Orosztonnál
Ugyanottan az kis folyó pataknál,
Veszedeleme történék ott a Sárnál,
Igy feje vétetik ott az füzfánál.
Kapá fejét bég, az Portára küldé,
Császár tőle igen jó néven vevé.

...
Körülvaló község is mind siratja,
Valaki közülük szavokat hallja,
Minden ember Turi Györgyöt kiáltja,
Kicsiny, öreg, mind egyaránt ohajtja.

Kár lón vitéz most itt neked meghalnod,
Mer Zaláság azt bizonynal megbánod,
Vagy az, hogy a földet te pusztán hagyod,
Vagy az, hogy az adót nekik megadod.”

A Thury halála utáni közvetlen eseményekről Istvánffy Miklós előadásából értesülünk: „A gyalogosok, hallva vezérük lekaszabolását, Kanizsára iparkodtak . . . Kibontott zász-

lókkal, elől haladva a lovas és fegyveres gyalogos csapatok, mint atyjukat és jötevőjüket igaz könnyekkel megsiratva temették el Kanizsán . . . Ily szomorú vége lett ennek a pártatlan férfinak. Halálának oka inkább a pusztuló Magyarország, mint ő maga volt. Valószínű, hogy ötvenkét éves volt, s a kiváló harcos – dicsőségén kívül – hamarosan már a mérsékelt és érett vezér hírnevét is kétségtelenül elnyerte volna.”⁵⁶

A kiváló katona halálát követő napokban gróf Salm Eck – a Haditánács utasítására – Kanizsára ment, hogy kivizsgálja a történeteket, majd azokról 1571. április 14-i jelentésében számolt be az uralkodónak. A kapitány halálának körülményeit a budai pasának is megírta, aki azonban elutasította a felelősségrevonást, mivel véleménye szerint: „Thury úrnak semmiféle tette se tartozik rá, s az méltán bűnhődött, mert a béke pactumai ellenére cselekedett.”⁵⁷

Thury halála után meglehetősen méltatlanul bánt az uralkodó az egykori kapitány családjával, hiszen Forgách Ferenc történetíró szerint: „Holta után nem fizették meg maradvékainak jámbor szolgálóját, hogy Kesző kastélt, mit Maximilián császár neki adott vala, feleségétől, gyermekeitől, List János kedvéért, ki akkor győri püspök vala, azontúl elvevék tőlük.”⁵⁸ Ebben jelentős szerepe volt a család gyámjának, Thury Benedek palotai kapitánynak is, aki a vagyon egy részét magának szerette volna megszerezni. Ily módon semmizték ki a híres törökverő örököseit, három leányát és fiát, akik – egyes források szerint – két házasságból születtek. Közvetlen rokonairól még annyit jegyeztek fel a krónikák, hogy testvérei, Benedek és Farkas (Wolfgang) palotai, illetve pápai, unokaöccse, Márton pedig veszprémi kapitányként szolgáltak.⁵⁹

Thury halálát követően minden ingó- és ingatlan vagyonáról pontos jegyzéket készítettek, amely szerint az 2776 forint 15 dénárt tett ki. Katonai szolgálata idején, lévai, palotai és kanizsai kapitányként megközelítően havi 100 forintnyi zsoldot kapott a kamarától, amelyet még természetbeni járandóságként meghatározott mennyiségű búza, zab, só és bor egészített ki. A fenti összeget azonban a királyi kamara aligha fizette ki számára rendszeresen, hiszen ezért is kapta meg Keszőt bérlet formájában, amelynek 270–280 hold földjének terményeivel szabadon rendelkezett.

A fentiekén kívül jelentős jövedelemforrást képeztek Thury számára az előkelő foglyokért kapott váltságdíjak. Így például tudjuk, hogy Arsz-

lán agáért 3000, egy másik török főtisztért pedig 1500 forint sarcot kapott.⁶⁰ A váltságdíjak összegén természetesen meg kellett osztoznia a várórség katonáival is, hiszen a fogolyszerzést mindenkor közösen hajtották végre. További számottevő összeget biztosított Thury számára a kanizsai vártartományból való részesedése, valamint hatalmas ménese is, amelyből 1565-ben 140 csikót adott el Salm Miklós grófnak.⁶¹ Mindezek ellenére a kanizsai kapitány összes jövedelme nem haladta meg egy korabeli magyar köznemes vagyonát, ráadásul a befolyt összegeket ő szinte kizárólag katonái fizetésére és ellátására fordította. Halálával a dél-dunántúli törökellenes küzdelmek lelkes és energikus szervezőjét, korának kétségtelenül egyik legkiválóbb végvári tisztjét veszítette el a nemzet.

JEGYZETEK

1. Thury György életére és katonai pályafutására vonatkozóan: MÜLLER Veronika: Thury György kanizsai kapitánysága. Zalaegerszeg. 1973, HUSZÁR Pál: Thury György szerepe a dunántúli végvári harcokban, 1554–1566. Várpalota. 1974, VERESS D. Csaba: Várak a Bakonyban. Bp. 1983, LUKINICH Imre: Adatok Thury György kapitány életéhez. Hadtörténelmi Közlemények. 1937, TAKÁTS Sándor: Régi magyar kapitányok és generálisok. Bp. 1922, ISTVÁNFFY Miklós: A magyarok történetéből Bp. 1962. 356–365.
2. Thury György várpalotai kapitányságáról: HUSZÁR Pál op. cit., VERESS D. Csaba op. cit., SZIJ Rezső: Várpalota. Bp. 1960.
3. HUSZÁR Pál op. cit. 14.
4. LUKINICH Imre: A podmanini Podmaniczky-család oklevéltára. Bp. 1937–1943. IV. kötet 591–592.
5. Ibidem 591.
6. Ibidem 95–96.
7. HUSZÁR Pál op. cit. 19–21.
8. SZIJ Rezső op. cit. 79.
9. ZRÍNYI Miklós: Szigeti veszedelem (szerk.: Klaniczay Tibor). Bp. 1984. 30–36.
10. MÜLLER Veronika op. cit. 10–16.
11. SZAKÁLY Ferenc: Tolna megye 40 esztendeje a mohácsi csata után (1526–1566). Tolna megyei levéltári évkönyv (Szerk.: Puskás Attila). Szekszárd. 1969. 62–63, uő.: Magyar adóztatás a török hódoltságban. Bp. 1982. 102–103, TAKÁTS Sándor: A nagy Thury György. Régi magyar kapitányok és generálisok. Bp. 1922. 120.
12. V. MOLNÁR László: A kanizsai vár. Honismeret. 1986. 5. sz. 42–46.
13. MÜLLER Veronika op. cit. 35–36.
14. BĀLOGH János: Nagykanizsa város és vidékének hadtörténelmi múltja. Nagykanizsa. 1897. 75.

15. A kanizsai vár összefoglaló történetéről: V. Molnár László: Kanizsa vára. Bp. 1987.
16. A XVI. századi vár régészeti feltárását az 1950-es években Méri István régész végezte el, de ásátásának eredményei ez idáig még nem kerültek az olvasóközönség elé. Méri István 1976-ban bekövetkezett halála után hagyatéka Kovalovszki Júlia tulajdonába került, aki a régészeti feltáró munka anyagát átdolgozta, kibővítette, s a kézirat ebben a formájában remélhetőleg a közeljövőben publikálásra kerül.
- Megtisztelő volt számomra, hogy Kovalovszki Júlia szíves jóváhagyásával a Méri-féle tudományos dokumentációt áttanulmányozhattam, amelyből számos értékes információt meríthettem (lásd: Méri István: A kanizsai várásítás. (Vázlat a kanizsai vár és város történetének kutatásához.) Sajtó alá rendezte: Kovalovszki Júlia, kézirat. Nagykanizsai Thury György Múzeum.)
17. Itt szeretnék ismételtelen köszönetet mondani Horváth László régésznek, a nagykanizsai Thury György Múzeum igazgatójának, aki a XVI. századi vár építéstörténetére vonatkozóan számos értékes adattal szolgált számomra.
18. MÉRI István op. cit. 17., 29., 31., 19., 41., 48., 58., 64., 65., 67., 82., 88., 93., 108.
19. MAKSAY Ferenc: Urbáriumok (XVI–XVII. század). Bp. 1959. 133–148.
20. MÜLLER Veronika op. cit. 41.
21. Ibidem 44–45.
22. SOÓS Imre–SZÁNTÓ Imre: Eger vár védelme 1552-ben. Bp. 1952. 17–18.
23. MÜLLER Veronika op. cit. 50.
24. SZENDREY János: Váraink rendszere és felszerelése a XVI. és XVII. században. HK. 1888. 97–98.
25. DEMKÓ Kálmán: Magyarország hadi-ereje a XVI. században. HK. 1917. 205.
26. Kanizsai Orsolya, Nádasdy Tamás ne-jének gazdasági utasításai. Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle. 1904. 66–71.
27. SZEGŐ Pál: Végváraink szervezete a török letelepedéstől a 15 éves hábo-rú kezdetéig, 1541–1593. Bp. 1911. 75.
28. MÜLLER Veronika op. cit. 52–53.
29. SZENDREY János op. cit. 99.
30. DEMKÓ Kálmán op. cit. 337.
31. OL. E. 185. Nádasdy család levél-tára. F. 17. 1566. június 9. Kanizsa várának inventáriuma, Müller Veronika i. m. 55–59.
32. CSILLAG Ferenc: Magyar és török fegyverek a XVI. század közepén. HK. 1966. 4. sz. 841.
33. SOÓS Imre–SZÁNTÓ Imre op. cit. 39.
34. TAKÁTS Sándor: Thengöldi Borne-missza János. HK. 1914. 235.
35. FORGÁCH Ferenc: Magyar História, 1540–1672. Pest. 1866. 521.
36. MÜLLER Veronika op. cit. 61.
37. DEMKÓ Kálmán op. cit. 320–322.
38. PERJÉŠ Géza: Zrínyi Miklós és kora. Bp. 1965. 62.
39. TAKÁTS Sándor: Bajvivó magyarok. Bp. 1963. 232.
40. MÜLLER Veronika op. cit. 62–63.
41. A korabeli magyarországi várak kar-bantartásáról: Fodor Pál: Török vár-erődítési munkák Magyarországon a 16–17. században. HK. 1979. 3. sz., Gerő László: Magyarországi várépíté-szet. Bp. 1955, uő.: Magyar várak. Bp. 1968, uő.: Várépítésetünk. Bp. 1975, Marosi Endre: Gondolatok a magyar várépítés történetéről. HK. 1970. 2. sz., uő.: Itáliai hadiépíté-szek részvétele a magyar végvárrend-szer kiépítésében 1541–1592 között. HK. 1974. 1. sz., Szántó Imre: A ma-gyar végvári rendszer kiépítése és fénykora, 1541–1593. Bp. 1980, Takáts Sándor: A magyar vár. Száza-dok. 1907, uő.: Magyar erősségek. (Rajzok a török világból). Bp. 1915.
42. MÜLLER Veronika op. cit. 70–71.
43. Pietro Ferabosco életéről és kanizsai tevékenységéről: Pataki Vidor: A XVI. századi várépítéset Magyaror-szágon. A Bécsi Magyar Történelmi In-tézet évkönyve. Bp. 1931. 113–114., 122–123., MAGGIORETTI, Leon Andrea–BÁNFI, Flórió: Pietro Fera-bosco. HK. 1933, MAROSI Endre: Itáliai hadiépítésetek részvétele a ma-gyar végvárrendszer kiépítésében 1541–1592 között. HK. 1974. 1. sz.
44. MÜLLER Veronika op. cit. 71–72.
45. TAKÁTS Sándor: Bajvivó magyarok. op. cit. 261–262.
46. MÜLLER Veronika op. cit. 74–77.
47. TAKÁTS Sándor: Bajvivó magyarok. op. cit. 263–266.
48. uő.: Rajzok a török világból. 73.
49. MÜLLER Veronika op. cit. 78.
50. Ibidem 79–81.
51. Ibidem 81–83.
52. ISTVÁNFFY Miklós: A magyarok történetéből. (Ford.: Juhász László. A szöveget válogatta, bevezette és jegyzetelte: Székely György). Bp. 1962. 363–365.
53. FORGÁCH Ferenc: Magyar história. 521.
54. KARÁCSON Imre: Török–magyar oklevéltár, 1553–1589. Bp. 1914. 97.
55. „A vitéz Thury György haláláról” c. költemény 11., 38., 40., 42., 46., 64. és 68. versszakai, HORVÁTH János: „Thury György éneke”. Iro-dalomtörténet. 1917, Fegyvert s bá-tor szívet. (Válogatás hat évszázad magyar katonaverseiből). Válogatta: Tabák András. Bp. 1984. 35–38.
56. ISTVÁNFFY Miklós op. cit. 364.
57. MÜLLER Veronika op. cit. 86–87.
58. FORGÁCH Ferenc op. cit.
59. SZIJ Rezső op. cit. 93.
60. EÖR-DARMAY Zsolt: Törökverő Thury György ingóságai, 1571. Szá-zadok. 1870. 725.
61. MÜLLER Veronika op. cit. 96.

LÁSZLÓ V. MOLNÁR

BEITRAG ZUR GESCHICHTE DER HAUPTMANNSCHAFT
VON THURY GYÖRGY IN PALOTA UND KANIZSA

Der Autor möchte in dieser Studie an einen der berühmtesten Degen der Grenzfestungen zur Zeit der Kämpfe gegen die Türken im 16. Jahrhundert György Thury erinnern, den die Zeitgenossen „ungarischen Cid“ nannten und einige Beiträge über seine Tätigkeit in Palota und Kanizsa bekanntgeben. Die Studie gründet auf einer reichen Quellenbasis und beschäftigt sich mit den Umständen, unter welchen der hervorragende Türkenbesieger, der aus dem Komitat Hont stammte, und zuerst als „erster“ Husar in Ujvár, Drégely und Ság diente, dann als Kapitän von Léva und als Komitatsobergespan von Bars tätig war, nach Palota kam, und mit seinem ständigen Kampf gegen die türki-

schen Garnisonen in der Umgebung. Der Autor schreibt ausführlich über die Geschichte des Zurückschlages des durch den Budaer Pascha Arslan, am 5.-ten Juni 1566 eingeleiteten Angriffs, über das heldenhafte Standhalten des Palotaer Hauptmanns, über seine aussergewöhnlichen militärischen Tugenden und über die Ursachen seiner Abdankung vom Kapitänsrang.

Im weiteren beschäftigt sich László V. Molnár mit der Tätigkeit von György Thury in Kanizsa und erinnert an die erfolgreichen Streifzüge des legendären Offiziers, an die Instandhaltung und Modernisierung der von ihm verteidigten Grenzfestung. Im Zusammenhang damit

schreibt er über die von Pietro Ferabosco, Sallustio Perruzzi, Ottavio Baldigara und Ferenc Poppendorf geleitete Bautätigkeiten und über die imposanten Ausmassen der durch hervorragende Ingenieur-offiziere modernisierten Kanizsaer Festung.

Am Ende der Studie gibt er eine erschütternde Beschreibung über den Tod des „ungarischen Cid“-s am 2.-ten April 1571 in der Nähe von Orosztony, und gibt die diesbezüglichen Äusserungen von Zeitgenossen, u. a. die des Botschafters in Konstantinopel Carolus Rym, des Grosswesirs Sokoli Mehmed und die Berichte der Historiker Istvánffy Miklós und Forgács Ferenc bekannt.